

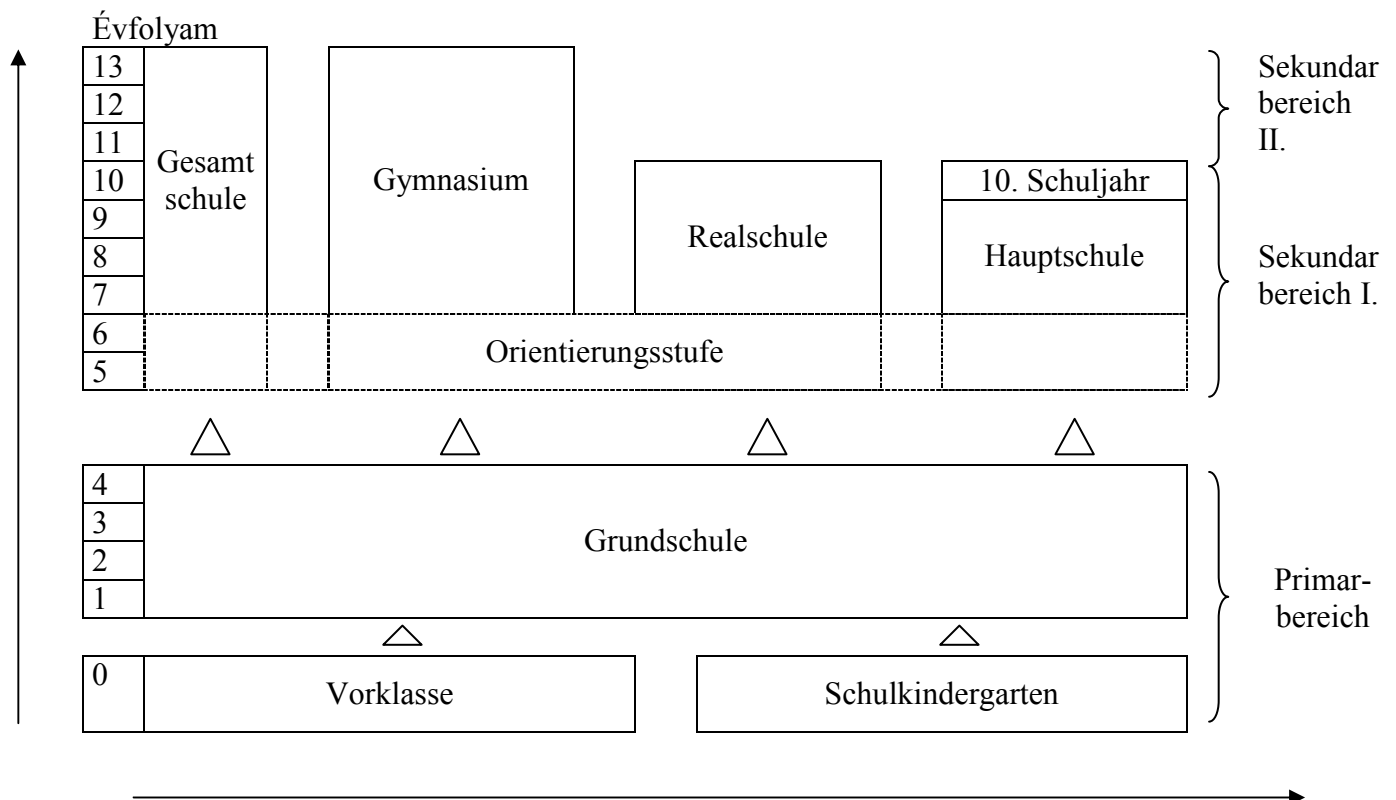
MAMMUT ÉS TÖRPE ISKOLÁK

Iskolaszervezési megoldások és kísérletek Vechtában

Az oktatás tervezése és szervezése újra és újra felszínre kerülő viták tárgya. A Vechtai Egyetem pedagógia professzora arra vállalkozott, hogy elemezze – a Jászberénnyel és környékével e tekintetben is számos hasonlóságot mutató – kistérség alap- és középfokú iskoláinak helyzetét és lehetőségeit. Az eredeti tanulmány szövegét rövidítve közöljük. (Szerk.)

A szövetségi és a tartományi iskolaügy néhány sajátosságáról

A német rendszer legalapvetőbb sajátossága a sokszínűség: a 16 tartományban 16 különböző oktatási törvény és tanterv szabályozza az iskolák életét. A jelentős különbségek ellenére általános képzés minden tartományban három - különböző időtartamú – szakaszra tagolódik.

1. sz. tábla Németország iskolaszervezetének főbb sajátosságai

A óvodát és az alsó tagozatot felölelő Primarbereich, az iskolaelőkészítőt és az alapiskola 1-4 osztályát foglalja magába (Schulkindergarten – SKG; Grundschule – GS; Berlinben és Brandenburgban 1-6. osztályig terjed.) Az alapiskola feladata a nevelés és oktatás megalapozása, továbbá az alapismeretek, az olvasás, az írás és a számolás megtanítása. Alapiskola szinte minden településen, városban, ill. városrészben működik. Így ez az egyik leggyakrabban előforduló iskolatípusnak minősül a szövetségi köztársaságban és Niedersachsen tartományban egyaránt. (Ld. 2. Sz. táblázat)

2. sz. tábla A tanulók megoszlása Németország egyes iskolatípusaiban

A Sekundarbereich I. a felső tagozat és a középiskola sajátos ötvöze, általában az 5-10. osztályt foglalja magába. A régi (NSZK) tartományok specialitásaként kibővül a tájékozódási szakasszal (Orientierungsstufe - OS), de létezését, rendszerben való elhelyezkedését 1974-es bevezetése óta is rendre vitatják. A tartományban működő 637 tájékozódási szakasz (OS) a maga 13,1 %-os részarányával a második leggyakoribb iskolaformának számít.

A polgári iskola (Hauptschule - HS) gyakorlatorientált és fő feladata a szakmát előkészítő alapismeretek közlése. Rendszerint a 9. évfolyam végéig tart, de a legtöbb niedersachseni polgári iskola egy szabadon választható, 10. évfolyamot is kínál. A polgári iskola a maga 10,9 %-os részesedésével a harmadik leggyakoribb iskolaforma tartományban. Megjegyzendő, hogy a polgári iskolai tanulók létszáma rohamosan csökken, különösen a nagyvárosokban a problémás gyerekek gyűjtőhelyévé és ezért „maradékiskolává” (Restschule) válik.

A reáliskola (RS) a polgári iskola és a gimnázium (Gy) között helyezkedik el, a 7-10. évfolyamot foglalja magába. Feladatai között a gyakorlati és az elméleti képzés egyaránt szerepel, emellett azonban a „középfokú” szakmai pályafutásra is felkészít. A reáliskola 8.5 %-os részarányával a negyedik leggyakrabban előforduló iskolaforma.

Az ötödik leggyakrabban előforduló iskolatípus a gimnázium. Ide a 7-10. évfolyam tanulói járnak. Hangsúlyozott feladata az elméleti ismeretek közvetítése, továbbá a felsőfokú tanulmányokra és a komolyabb előképzettséget igénylő szakmákra való felkészítés.

A Sekundarbereich II. a 11-13. évfolyamot öleli fel, ez a szakasz az értettségi megszerzésével zárul.

Az imént felsorolt iskolaformák mellett – kisebb részesedéssel és létszámmal - továbbiak is működnek. Közülük említésre érdemesek a Waldorf iskolák és a gyógypedagógiai feladatokat ellátó Sonderschule-k (SoS).

A tartomány és a nagyvárosok iskoláinak specialitásai

A differenciált településszerkezetet mutató Niedersachsen tartományban 7,5 millióan laknak. A tartomány két nagyvárosa: Hannover (514 000) és Oldenburg (143 000) speciális helyet foglal el, amely az iskolaszervezetre is kihat.

A tartomány átlaga - a vizsgált egységek alapján - a vechtai járás adataival mutat nagyfokú hasonlóságot. (3. sz. tábla.) Csekélyebb mértékű eltérés tapasztalható a két nagyvárosban a tanulói létszámának százalékos megoszlásában. Jóllehet a két város nagyságrendileg különbözik egymástól, adataik mégis hasonlóak.

3. sz. tábla Iskolák és tanulólétszámok a vechtai járásban

A települések nagysága és az iskolaválaszték bizonyos összefüggéseket mutat. Minél nagyobb egy város vagy régió, annál nagyobb a különböző iskolai intézmények kínálata. A nagyobb településegységek kínálatában a speciális gimnáziumok, az összevont iskolák (Gesamstchule) és a gyógypedagógiai iskolák (Sonderschule) legkülönbözőbb variáció is fellelhetők.

Az bemutatott és elemzett régióktól Vechta városa különbözik legerősebben a tartományi átlagtól és egyben a vechtai járástól is. További különbségek mutatkoznak nagyvárosokkal való összevetés tekintetében, hiszen velük szemben Vechtában a tanulók részaránya a képzés első szakaszában (Primarbereich - PB) nagyon kicsi, mindössze 25,5 %, de a képzés második szakaszában (Sekundarbereich -SB) már ez az arány: 57,2%, illetve 14,1% (SB II) a legnagyobb. Említésre méltó, hogy Vechtában mint járási székhelyen három gimnázium működik, így az átlagot meghaladóan sokan vannak azok, akik a második képzési szakaszban tanulnak. (4. sz. tábla)

4. sz. tábla Az iskolák tanulólétszáma a vechtai járásban

A városok és a vidék között további eltérések érzékelhetők. A települések közötti különbségek közül szembeötlő, hogy a városokban magasabb a tanulói létszám bizonyos iskolatípusokban. Ezzel szemben a kisebb települések sajátossága, hogy a legtöbb helyen csak

alapiskola (GS) működik és hiányzik a képzés második szakaszát (SB II) ellátó oktatási intézmény.

A 10 000 főnél kevesebb lakosú városokban az alapiskolák (GS) mellett léteznek az egymáshoz rendelt magasabb fokozatok (HS, RS, OS). Azokban a városokban, ahol a lakosság száma meghaladja a 10 000 főt, ott gimnáziumok és különböző gyógypedagógiai iskolák is a tanulók rendelkezésére állnak.

Iskolaszervezési törekvések és azok hatásai

Az utóbbi 25 évben a vechtai járásban is több szerkezeti átalakulás ment végbe. Az tájékozódási szakasz (Orientierungsstufe – OS) bevezetésekor a 70-es években erős centralizáció érvényesült. Annak érdekében, hogy az esélyegyenlőséget növeljék a tájékozódási szakasz (OS) jelentőségét megnövelték, 8-12 tagozatra duzzadt. Az átalakulás hátterében a népiskolák megszüntetése húzódik meg. A nagyobb településeken pedig központosították a polgári iskolákat (HS), továbbá kiegészítették vagy újraindították a reáliskolát (RS).

A központi elgondolásokat és szándékokat bizonyos esetekben helyi törekvések módosították. Bakum és Goldenstedt példája mutatja, az iskolaügy fejlődése gyakran kerülő utakat tett meg. A hetvenes években tett intézkedésekkel szemben a nyolcvanas évek elején felismerték, hogy az extrém központosítás, különösen a tanulók buszoztatása sok hátránnyal jár. Ezért fokozatosan érvényesülni kezdett a decentralizáció. 1982-ben beindították Vechta-Süd tájékozódási szakaszának (OS) kihelyezett tagozatát a közeli Bakumban. 1988-ban létrejött Bakumban egy tájékozódási szakasszal rendelkező önálló iskola (HS+OS). Annak érdekében, hogy biztosítsák az oktatási intézmény létét, noha a polgári iskola tanulói létszáma csökken, és a reáliskolába (RS) járóké pedig növekszik, ez utóbbiaknak is Bakumban kellett iskolába járniuk. Ezért indítottak kísérleti jelleggel 1995-ben Bakumban - Holdorf község példáját követve - egy integrált iskolát.

Goldenstedtben egy másik utat választottak, mert ott 1989-ben indítottak egy tájékozódási szakasszal (OS) rendelkező önálló iskolát (HS+OS). Neunkirchen példáját követve a goldenstedti önálló iskola 1995-ben egy reáliskolai tagintézménnyel bővült. Az előbb soroltak következményeként - a gimnazistákat és a gyógypedagógiai iskola tanulóit kivéve - szinte minden tanuló Bakumban és Goldenstedtben maradt, míg a Vechta-Süd iskolacentrumban drasztikusan csökkent a tanulói létszám. Először a tájékozódási szakaszban,

később a polgári iskolában, az utóbbi években pedig a reáliskolában. Ennek egyenes következménye lett, hogy 1989-ben a tájékozódási szakaszt összevonták a Vechta –Süd polgári iskolájával és azt 1990-ben a vechta járás, mint az iskola fenntartója, Vechta városhoz juttatta vissza. Némi tanulsága annak is van, hogy a Vechta-Nord iskolacentrumot azért nem érintette ilyen módon a tanulói létszám csökkenése, mert sok szülő - mindenekeelőtt Vechtában - tudatosan egyházi iskolát választott.

Mamut- és törpeiskolák, egyéb szocializációs kérdések

Az utóbbi évtizedek iskolaszervezésének hatásai nyomán különféle nagyságú ill. létszámú iskolák szerveződtek. (5. sz. tábla) A vechtai járás legnagyobb alapiskolája (GS) Dammeban található, ahova 486 tanuló jár. A dammei iskolának több mint tízszer annyi tanulója van, mint a brockdorfinak, ahová mindössze 44-en járnak. A mamut iskolák megszervezése további mutatókkal is regisztrálható. A vechtai járás alapiskoláinak (GS) átlagos tanulói létszáma (202) meghaladja a tartományi átlagot (188).

5. sz. tábla A vechtai járásban működő alapiskolák 1996/97.

Alapiskolák	Tanulók száma
Törpeiskolák	
Brockdorf	44
St Heinrich Schule Ellenstedt	54
Erkte-Hagstedt	63
Kroge	71
Rüschendorf	82
Handorf-Langenberg	90
Christopherusschule Lüsche	97
St Antonius Schule Mühlen	98
Vechta Hagen	99
Mammutiskolák	
Liobaschule Vechta	342
Visbek	359
Dinklage	388
Ketteler-Schule Lohne	443

Steinfeld	444
Damme	468
Alapiskolák átlagos létszáma	
Niedersachsen	188
Vechtai járás	202

A képzés második szakaszában (SB) is kimutathatók hasonló aránytalanságok. Az e típusba tartozó iskolák közül a Liebfrauenschule (mint vechtai gimnázium) a maga 963 tanulóival a legnagyobb intézet. Ez az iskola tizenhatszor nagyobb, mint a Lohneban működő Marienschule (mint kiegészítő iskola), melynek csak 60 tanulója van.

Az egyes iskolák nagyságrendjének minősítését és megítélését egyéb tényezők is befolyásolják. Különösen így van ez az iskolakomplexumok esetében, amelyek gyakorta különböző funkciókat ellátó – közös udvarokkal, terekkel - összekapcsolódó épületegyüttesek. Számos példa akad arra, hogy az egyes iskolatípusok (GS, RS, HS, OS) önálló, elkülönülő szervezetet alkotnak, de egy épületkomplexumban helyezkednek el. Az így létrejött iskolacentrumok valódi mammutiskolák. A tartomány legnagyobb iskolái Hannover térségében találhatóak. (IGS Hannover-Linden: 1600; az IGS Roderbruch pedig 1740 tanuló foglalkoztat.) Az iméntiekkel szemben az is tény, hogy szervezési-igazgatási szempontból a komplexumokon belül elkülönülő iskolák viszont kis létszámúak, lényegében törpeiskoláknak minősülnek.

További elemzési lehetőséget jelent az iskolák térbeni elhelyezkedése. Egyre több tanár és különböző szakterületeken működő kutató állapítja meg, hogy a szocializációs feltételek a nagyvárosokban és vidéken eltérőek, ami magatartásban, viselkedésmódban és a tanulás minden szintjén megmutatkozik. Így pl. a Denver – Kleinkindertest alapján megállapították, hogy a vidéki gyerekek lényegesen nagyobb előnnyel rendelkeznek a városi gyerekekkel szemben. Vizsgálataink nyomán hasonló különbözőségeket érzékeltünk a vechtai járás más városai és kisebb települései között is.

Megállapítható továbbá az is, hogy minél nagyobb egy város, annál több óvoda (Schulkindergarten) működik a városban, annál több gyerek jár ebbe az intézménybe. A gyerekszám óvodáiban magasabb. Ott az iskolaköteles, de még nem iskolaérett gyerekek száma elég magas ahhoz, hogy a minimális csoportlétszámot, ami tíz főt jelent, elérjék.

A további kutatások megállapítják, hogy kevesebb iskolás kor előtt álló vidéki gyereknél lehet motorikus és szociális fejlődésbeli fogyatékoságot felfedezni, mint a városi gyerekeknél. Valószínűsíthető, hogy vidéken kevesebb anya dolgozik, és így jobban tudják

segíteni gyermekeik fejlődését. Ezen kívül ezek a gyerekek többet tudnak a szabadban játszani, mozogni, csoportban játszani, hintázni, labdázni és összességében egy intenzívebb utcai szocializációt megélni. A vidéki gyerekek gyakrabban játszanak a különböző korú szomszéd gyerekekkel, és (a szomszédságból következően) konfliktushelyzetekben is jobban helytállnak.

Az oktatási kísérletek tapasztalataiból

A Vechtai Egyetem oktatói több oktatásfejlesztési projekten dolgoznak, illetve több – a tartomány által támogatott - oktatási kísérlet közreműködői. A következőkben közülük mutatok be néhányat.

Brockdorf község alapiskolája (GS) a legkisebb a járásban, a tanulók összlétszáma 44 fő. Az 1997/98-as tanévtől kb. 20 fővel növelték a tanulói létszámot, ellenkező esetben az új normák szerint bezárták volna az iskolát. Az intézménynek két összevont osztálya van, ahol együtt oktatják az 1-2. és 3-4. osztályos tanulókat. Minden osztályban egy tanító tanít szinte minden tárgyat. A német reformpedagógus, Peter Petersen elképzelését (Jena-plan) követve az összevont osztályokban a közös oktatás mellett tartalmilag elkülönülő csoportos oktatásra is sor kerül ugyanabban a teremben az oktatás bizonyos szakaszaiban. Azt az órarendet, amit az iskolai tantárgyak „darabolnak fel” messzemenőn felváltják a napi és heti tervek, akárcsak az egyes szakaszokat lezáró tréningek és a szabadon választott foglalkozások.

A tanítónők ambíciózusságának köszönhetően, valamint az iskola fennmaradásának érdekében egy iskola kísérletet folytatnak, amely négy fő problémát emel ki:

1. Integratív iskolakezdet minden iskolaköteles gyermek beiskolázása, még problémás gyerekeké is. Még az egyes iskolaelőkészítőbe járó gyerekeket is integrálják. Az ő esetükben tudatos segítséssel kell az érettséget alakítani.
2. A sérült gyerekek beintegrálása az összevont osztályokba.
3. Az összevont osztályokban folyó oktatás előnyeinek kidolgozása a kognitív és szociális tanulás terén.
4. Az összevont osztályok koncepciója széleskörű megalapozása (Gross – Holthaus 1997)

A kísérlet eddigi eredményei sikerről tanúskodnak, mert a kognitív tanulás terén a kiválasztott tanulócsoport tagjai ugyanolyan eredményeket értek el, mint Lohne más alapiskoláiban tanuló társaik. Emellett várható, hogy az itt tanuló gyerekek önállósága és szociálizációs képessége átlagon felüli lesz.

A Liobaschule a legnagyobb alapiskola Vectában. Az iskola-előkészítő is része az iskolának, így ide 329 gyerek jár. Miután 1972-78 között a Montessori-pedagógián alapuló sikeres oktatási kísérlet folyt az iskolában, így a Montessori-tagozat, állandó kínálatként szerepel az iskola palettáján, sőt ez a tanulók felét közvetlenül érinti. Az olasz reformpedagógus és gyermekorvosnő Maria Montessori pedagógiájának lényege a szabadon választható foglalkozás, amikor is a tanulónak kell kiválasztania a munkafeladatokat egy gyerekekhez mért széles kínálatból. A tudatosan összeállított anyagokból készített „előkészítő foglalkozás” azt a „szenzibilis szakaszt” használja fel, amikor is a tanulók különösen hatékony és motivált módon meghatározott anyagokat akarnak és tudnak megtanulni. A tanulók nagyfokú közreműködésének és elvárásainak köszönhetően az empirikus vizsgálatok kognitív területen ugyanolyan jó, vagy tendenciájában jobb tanulási eredményt mutattak, mint a „hagyományos” alapiskolában.

A Montessori osztályok folyamatosan jobb tanulási eredményt értek el az úgynevezett kulcsminősítésekben („Schlüsselqualifikation”), a fejlettebb szociális kompetenciájuk, önállóságuk és magasabb fokú problémamegoldó képességüknek köszönhetően. Az utóbbi szemeszterben a Vechtai Egyetem testnevelés tanszékének oktatói gyakorló tanítók és tanárok közreműködésével Mozgásos iskola címmel projektet dolgoztak ki. A program keretében nemcsak új ülési megoldásokat (félforgás) vezettek be, hanem a testmozgást összekapcsolták az olvasás, az írás és a számolás elsajátításával.

A vechtai Aleksanderschule a közepes nagyságú alapiskolák közé tartozik, ahová 209 gyerek jár. A Vechtai Egyetem germanisztika tanszékének oktatói egy ún. olvasó- és íróműhelyt rendeztek be az iskolában. A kísérlet keretében tudatosan az olvasásra, mint „saját fejben történő tévészésre” koncentráltak. Kiegészült mindez a maguk által választott témákból alkotott önálló szövegalkotással. A gyerekek növekvő tévéfogyasztása különösen aktuálissá teszi ezt a kísérletet.

Az Alexanderschule a számítógép iskolai felhasználásában is jeleskedik. A gép tudatos alkalmazásával gyakorolják a helyesírás és számolás terén kialakított jártasságokat. Közben az internethez való kapcsolódással nemcsak információkat gyűjtenek, hanem leveleznek is villanyposta segítségével más iskolákkal. Így kelt újra életre új technikai eszközök segítségével a francia reformpedagógus, Freinet elképzelése az osztályok közötti levelezésről.

Holdorf és Bakum iskolacentrumaiban két oktatási kísérlet folyik annak érdekében, hogy a polgári iskola-t és a reáliskolát integrálják. Egyúttal szeretnék elérni, hogy a csökkenő tanulói létszám ellenére is biztosítsák az intézmény fennmaradását.

A kísérletek Holdorfban és Bakumban nagyon különbözőképpen folytak. Holdorfban 1997-ben fejezték be a 10. osztályt az első végzős diákok. Az elért eredmények biztatóak voltak, mert 12 tanuló polgári iskolai (HS), 19 reáliskolai (RS) végzettséget szerzett. 6 tanuló pedig a gimnázium 11. osztályába léphetett. Mivel a jó eredmények ellenére még mindig sok tanuló iratkozott a Holdorf OS után a steinfeldi polgári iskolába, ez a kísérlet lezárult. Ezt követően az iskola hagyományos polgári iskolává (HS) és reáliskolává (RS) alakul át.

A bakumi integrált iskola (HS+RS) fejlődése kiegyensúlyozottabb. Az intézmény számos reformpedagógiai elgondolást valósít meg. Pl.: a feladatok, foglalkozások közötti szabad választás, heti munkarend, a szokásos osztályzatokat tartalmazó bizonyítvány mellett szóbeli értékelést is adnak a tanuló eredményességéről. Mindemellett az iskola szorosabb szálakkal kötődik a község önkormányzatához, onnét a reáliskolások nem járnak el Vechtába, hanem helyben maradnak. Így fel sem merül az iskola megszüntetése.

(Fordította. Miklósné Kis Ildikó)